

Az Európai Unió jövőjéről

Bevezető*

I. Fordulópont Európa történelmében?

A megélt történelem...

A legnagyobb értelmi feladvány: észrevenni, mikor élünk meg történelemformáló napokat, éveket. Legyen szó a magunk, családunk vagy nemzetünk, netán az emberiség történelméről. Beszélünk globalizációról (gazdaságban, kultúrában), integrációról (területigazgatásban), de kevésbé látjuk, hogy mindez az emberiség közlés- és érintkezéskultúrájának, választott életcéljainak, ismeretrádiuszának gyökeres átalakulását jelenti.

Az európai integráció generációnk nagy élménye. Már a századelőn felismerték: a tömegtermelés, a munkaerő és a kulturális termékek szabad áramlásának igénye, a közlekedés, majd a hírközlés fejlődése behozhatatlan előnyt jelent a nagy térségű igazgatási egységeknek. Ezért szőttek terveket a századelőn az Európai Egyesült Államokról, majd a két háború között a Páneurópai Unióról. És sajátos módon a fasizmus is Európa igazgatási integrációját kívánta stb. Azután a második világháborút követően: konzervatív és baloldali politikai áramlatok tűzték zászlajukra az európai integrációt. Majd jött a hidegháború, Európa kettészakítása. Most, 1990 után, úgy látszik, a mi korosztályunknak adatik meg, hogy egy új Európa kialakításának szorgalmas munkása legyen. Jó azzal a tudattal élni, hogy a köznek fontos dolgok részesei vagyunk.

Európai stratégia...

De milyen legyen az új, egységesülő Európa? 1991-ben hívott létre stratégiai munkabizottságot Európa legnagyobb médiahatalma, a Bertelsmann cég, pontosabban a Bertelsmann Alapítvány. (Én azóta vagyok e csapat tagja.) A brüsszeli

* Naplójegyzetek az Európa Fórumról, 2001. január 19–20. Megjelent az Ezredforduló 2001/3. és 4. számában.

Magyarország főbb gazdasági mutatói

		1996	1997	1998	1999
Bruttó hazai termék változása	az előző év %-ában	1,3	4,6	5,1	3,8 jan.–márc.
Inflációs ráta					
– éves átlagban	%	23,5	18,3	14,3	14,9 jan.–máj.
– december/december	%	19,7	18,5	10,4	8,9 máj.
Munkanélküliségi ráta					
– ILO módszer szerint	%	9,9	8,7	7,8	
Központi költségvetés hiánya/többlete	a GDP %-ban	–3,2	–5,4		
Fizetési mérleg	a GDP %-ában	–3,7	–2,1	–4,8	
	millió ECU/euró	–1319	–840	–2059	–759 jan.–máj.
Külföldi adósság	az export %-ában	144	97	104	
– bruttó külföldi adósság	milliárd ECU/euró	21,7	20,9	23,9	
Közvetlen külföldi nettó tőkebeáramlás					
– az EBRD szerint	a GDP %-ában	4,4	3,6	3,1	
– a folyó fizetési mérleg adatai	millió ECU/euró	1585	1464	1293	425
<i>Forrás: Az Európai Bizottság éves jelentése, 1999</i>					

adminisztrációval együtt dolgozik... Témák: a keleti kiterjesztés (1991–97), a kibővülő unió határai; a földrajzi-kulturális és politikai Európa viszonya egymáshoz; a keleti kiterjesztés biztonságpolitikai, gazdaságpolitikai, majd humánpolitikai feltételei; a mediterrán és a keleti irányú kiterjesztés haszna és költsége Nyugat-Európa számára és így tovább.

Majd – miután 1995 májusában az Európai Bizottság elfogadta a közép- és kelet-európai országok EU-csatlakozásának Fehér Könyvét – „országkonferenciák”: annak felmérése, melyik ország mennyire „EU-képes”; kölcsönös tájékoztatás az elvárásokról: Nyugat és Kelet egymás iránti elvárásairól. Varsó, Pozsony, Budapest: kormányadminisztrációt, ellenzéket, civil szervezeteket ültettünk egy asztalhoz, s alapkérdésekről vitatkoztunk. Elkészítettük az ún. országvéleményeket. (Magyarország kiválóan vizsgázott, noha én nem „nemzeti” válogatottként vettem részt ezeken, természetesen, őszintén örültem.)

A GDP alakulása 1996–2000-ben (százalékos változás)

Ország, országcsoport	1996	1997	1998	1999	2000	Növekedés öt év alatt
	növekedés az előző évekhez képest					
USA	3,7	4,5	4,3	4,1	5,0	23,5
Európai Unió	1,6	2,5	2,7	2,1	3,3	12,8
CEFTA	4,7	2,3	1,6	2,0	3,5	14,8
Magyarország	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	21,9

Forrás: Magyarország 2000. KSH 2001. 44. o.

Azután a téma „Európa jövője”. Európa Fórumok. (Ez a mostani itt, Berlinben, a hatodik fórum.) Témák: az unió belső reformálásának lehetőségei, az európai kormányközi konferenciák utáni helyzet, Amszterdam, Lisszabon, Helsinki, majd most Nizza (2000. december 7.) jelentősége. A fórumot működtető stratégiai bizottság tagjai: volt politikusok, politológusok, nemzetközi hírű publicisták, bankemberek, stratégiai és humánpolitikai szakértők és a müncheni Alkalmazott Politikai Kutatások Központja, W. Weidenfeld vezetésével. (Én a humánpolitikát, kultúrát képviselem. Előadásaim: 1992. május, Moszkva: Kisebbségi kérdés; 1996, Berlin: Kisállamiság; 2000: Európa „humán jövője” és az európai identitás. És sok korreferátum. Magyarországról Inotai András először meghívott, most már állandó tag, mint a kelet-európai gazdaság szakértője. Ő sem „nemzeti színekben” meghívott, de mindig okos, és kiválóan hangolja össze a magyar, a kelet-európai és európai érdekeket)...

Nagy tanulság: egész Nyugat-Európa beszél az EU keleti kiterjesztéséről, de valójában egyedül a németek törődnek azzal, hogy az unió kiterjesztése ne csak a diplomáciai apparátusok dolga legyen. Ők nyitnak fórumokat, ahol mi, kelet-európaiak elmondhatjuk, leírhatjuk véleményünket. És segítenek feldolgozni társadalmi szinten a sokkhatást, amit Európa keleti felének az uniós normák alkalmazása okoz és okozni fog.

Az előadók

Werner Weidenfeld megnyit. (Ő a stratégia csoport vezetője. Istenem, 10 év óta mennyi konfliktus feloldásában vett részt, Kohl kancellár barátja, de érti a szocialista érdekeket is, igazi „eurostratégia”, csak azt nézi – nézzük – ki építi fel az általa – általunk – elképzelt erős, szabadgondolkodó, világra nyitott Európát. Ő és szűkebb munkatársi köre készítette az Európa Fórum írásos „előanyagát”, „A határok nélküli Európá”-t.)

G. Schröder kancellár. Mindenki őt várja. Azt mondják, ő volt a decemberi nizzai konferencia hőse. Ott elszabadult a nemzetállami önzés: mindenkit csak az érdekelt, hogy minél több szavazathelyet biztosítson magának. Ha kellett, előhúzták a demográfiai érvet (melyik országnak mekkora a lakossága). De ha kellett, akkor államok közötti politikai egyenjogúságról beszéltek. Élénjártak a

franciák, s meglepetésre a „médiapolitikus” T. Blair. Nem számít, ki a szocialista, ki a konzervatív... S a vesztes: Németország. Éppen az, amely az EU motorja, finanszírozója. Schrödernek állítólag szeme sem rebtent... Úriember volt. – Most attól féltünk, előveszi a párton belüli régi nótát: először eredményes belső reform, azután kiterjesztés; a mediterránumban legyen egyensúly, s csak azután Kelet-Európa. – De nem ez történik. Schröder „rátalál” a szocdemek kelet-európai legitimitására: Willy Brandt „Kelet-politikája”, a ’70-es évek. (Na végre, hát még ha a századelő szociáldemokratáinak európai integrációterveit is ismernék a beszédírói!) Először nyilatkozik – a brüsszeliiek ezt mondják – határozottan a keleti kiterjesztés gyorsítása mellett.

R. Prodi. Jó kedélyű, jovialis, de a brüsszeliiek amolyan hézagpótlónak kezelik, akit az előző Európai Bizottság bukása után, kényszermegoldásként találtak ki. Nekem szimpatikus és „tágra nyit” a keleti kiterjesztés ügyében.

A két külügyminiszter következik: H. Védrine és J. Fischer. (Vártuk, hogy mit szólnak a franciák a pletykában elterjedt hírhez: a lengyeleket – a megoldatlan agrárproblémák miatt – szeretnék egyes német – és más nemzetiségű – politikusok a kiterjesztés első fordulójából kifelejtteni. Nos, Védrine „nem okoz csalódást”, kiáll a lengyelek mellett.)

A szlovén, a litván, az ukrán államelnökök jönnek: Kučan okos, Kucsma (az ukrán) erőt sugároz. Hm... Holnap jönnek a lengyel, a magyar, szlovák, bolgár, horvát, cseh külügyminiszterek, és Verheugen mint az Európai Bizottság tagja. (Martonyi biztosan most is elegáns és okos lesz, ahogy szokott...)

Záróra

A második nap sztárjai: J. Solana (a mindig jókedvű, fáradhatatlan „mindenki cimborája”), R. Sharping (mindig mond okos dolgokat, szerintem Európa legokosabb hadügyminisztere) és H. Kissinger (ilyen mackósan szellemes és bölcs csakis egy európai neveltetésű ember lehet – szoktam mondani, de hát őt is kirekesztették, ez már Európa buta korszaka volt).

[Itt kimaradnak a részletes jellemzések...]

J. Delors. Európa építője. Utolsó napon, ebéd után mindig mindenki már a repülőjáratokat fürkészi. Most nem, mert ebéd után Delors tartja a záróelőadást. 1985–95 között az Európai Bizottság (az európai kormány) elnöke. Következetes érvényesítője R. Schuman eszméjének: az integrált Európa nem lehet egyszerűen a nemzetállamok együttműködésének intézménye (ahogy Churchill akarta 1946–49 között), Európának közös igazgatási, pénzügyi és katonai adminisztrációra van szüksége. Szerény megjelenésű, szerény viselkedésű férfi. De „férfi”: határozott, okos! Nagyon európai, nagyon türelmes. Nizza után ő is elkeseredett, de a tapasztalt harcos módján beszél a múlt havi – nizzai – csatákról...

Egy biztos: otthon el kell kezdeni ismertetni az Európai Unió alakulásának aktuális kérdéseit...

II. Az unió 2004 után

Hát ott tartunk ismét, ahol 1991-ben. Amikor feltettük a kérdést: kinek az Európáját építjük? Az államok Európáját? A nemzetek Európáját? Vagy a polgárok Európáját? Mindez még közvetlenül Maastricht előtt történt, és a kérdés akkor túlságosan teoretikusan hangzott kollégáim számára. Akkor úgy látszott: minden világos és egyszerű lesz. Sugallta a megnyugvást Jacques Delors is, a közösség adminisztrációjának vezetője, aki egyensúlyt tudott tartani az akkor alakuló unió – illetve az akkor utolsó hónapjai élő Európai Közösség – szervezetei között.*

Három lehetőségünk van

De azért sokunkat foglalkoztatott a kérdés: milyen lesz a *nemzetek*, az *államok* és az *Európai Unió* viszonya? Akkori felszólalásom tartalma:

a) Az első lehetőség: az európai egység nem lesz más, mint a meglévő *nemzet-államok együttműködése*, amelyet Churchill hirdetett meg 1946-ban. (Ezt az álláspontot – ma úgy érzem – az angolok lényegében még mindig őrzik gondolkodásukban.)

b) A második lehetőség: a jövő európai igazgatási szervezet *közös igazgatási, pénzügyi és katonai adminisztrációval* rendelkezik majd, s a nemzetállamok átengednek évezredes funkciókat a jövő Európai Uniónak, amilyen például a pénzügy, hadügy, külügy. (Ez a felfogás megmaradt „francia modellnek”, legalábbis J. Delors ezt az álláspontot érvényesítette akkor – rendkívül okosan és szimpatikusan – egészen 1995-ig, amíg az Európai Bizottság elnöke volt.)

c) A harmadik lehetőség: a jövő Európai Unió egy *szövetségi állam* lesz, hasonlóan az Egyesült Államokhoz, de ezen szövetségi államon belül nem nemzetállamok, hanem régiók – ún. eurorégiók – fognak igazgatási alegységként működni. (Ezt a felfogást a németek képviselik a legkövetkezősebben. Közel áll e felfogás a b) pont alatt jelzett ún. „francia modellhez”. Az eltérés: a németek a maguk történelmében a regionális hagyományokhoz jobban ragaszkodnak, jobban megtanulták a nemzeti hovatartozástól független regionális tagolás – természeti-gazdasági –, igazgatás előnyeinek érvényesítését.)

Nehéz természetesen azt mondani, hogy „angol”, „francia” vagy „német” modell alakult ki a jövő Európájáról. Inkább arról van szó, hogy az illető országok politikai vezető rétegének gondolkodásában erősebben érvényesül az illető ország, a „saját” állam területszervezési-igazgatási hagyománya.

Nemzetállami önzések felújulása

Most, a nizzai kormányközi konferencia (2000. december) után itt, Berlinben mindenki a „nemzetállami önzések” feléledéséről beszél. Prodi és Schröder elő-

* J. Delors 1985–1995 között az Európai Bizottság elnöke volt.

adása, valamint a Fórum tagjainak előre megküldött vitaanyag („Európa határok nélkül”) elkeseredett hangon szól a nizzai értekezleten kirobbant nemzetállami önzésekről. Én hozzáteszem Weidenfeldnek: jellemző az egész európai politikai kultúrára, a politikai elit tehetségtelenségére és iskolázottságára.

Ez a politikusnemzedék két dolgot tanult meg: az ő élete az elnyert választói szavazatoktól függ, ezért mindenáron azt kell képviselni, amit a választók tőlük megkívánnak, és képtelenek vállalkozni arra, hogy felhívják a figyelmet a választók hosszú távú érdekeire, és ha kell vitatkozzanak a választókkal. A másik, amit megtanultak: a politika nem más, mint lokális érdekérvényesítések kifejezése. Hát ezzel nem sokra megyünk...

Hol vannak a nagy egyéniségek, az átlátóképességgel rendelkező, művelt emberek? Egy Churchill, de Gaulle, Adenauer, W. Brandt, a '40–60-as évek nagy formátumú egyéniségei? A mostaniak inkább amolyan szürke „szakszervezeti”-nemzetállami funkcionáriusoknak tűnnek mellettük.

III. A nagy Európai Unió

A keleti kiterjesztés

Az Európai Unió jövőjéről sok vélemény ütközik. A kereszténység millenniuma az értelmiséget, de még a politikusokat is arra ösztönözte, hogy többet gondoljanak a hosszú távú folyamatokra: gazdaságban, politikában, kultúrában egyaránt. Az unió várható arculatáról és Európa világpolitikai elhelyezkedéséről Maastricht óta (1992) a mi bizottságunk is sokat vitázik.

Az egyik alapkérdés: az unió jövőendő határai. Tanulságos lesz egyszer számba venni: hogyan alakult az unió jövőképe a szovjet rendszer összeomlása után. (Ma már például mindenki elfogadja, hogy Görögország felvétele [1981] és Törökország tagságára tett ígéret [az 1980-as években] csakis szovjetellenes amerikai nagyhatalmi és NATO stratégiai célokat szolgáltak.) De most, Nizzában, ki kellett mondani azoknak az államoknak a neveit, amelyek belátható időn belül az uniós tagságra számíthatnak. A jelenlegi 15-ön kívül a következő 12 minősül tagjelöltnek: Bulgária, Ciprus, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Románia, Szlovákia, Szlovénia. Vagyis döntés született arról: lesz keleti kiterjesztés és hol fog húzódni a következő évtizedben az unió keleti határa.

A kiterjesztés „haszna” és „költsége”

A keleti kiterjesztés az utóbbi években megkérdőjeleződött. Sokkolta a világot a közép-kelet-európai etnikai feszültségek sora, amely végül is az 1999. évi Balkán-háborúban mutatta meg igazi veszélyeit.

Azután gondolkodni kezdtek a nyugat-európai politikusok és közgazdászok: vajon mi haszna lenne Nyugat-Európának az unió keleti kiterjesztéséből. A németek biztonságpolitikai érveket sorakoztattak fel a kiterjesztés érdekében, mondván a közép-kelet-európai térség *etnikai és szociális feszültségei egy újabb európai háborúval és annak esetleges eszkalációjával fenyegetnek*. Közgazdászok egy csoportja azért féltette a kiterjesztéstől az Európai Uniót, mert meggyőződtek arról, hogy *a közép-kelet-európai térség gazdasági, társadalmi belső konfliktusai rövid távon feloldhatatlanok*. (A legkézenfekvőbb érv: a nagy kiterjedésű Lengyelország bekerülése az Európai Unióba, a maga alulfejlett termelési szerkezetével, katasztrófába sodorhatja az EU költségvetését. A lengyel nemzetgazdaságon belül még mindig túlsúlyban van az agrárszektor, és egy ilyen Lengyelország elvinné az uniós agrártámogatások jelentős részét. Hiszen köztudott, hogy az unió költségvetésének még mindig kétharmada folyik el agrártámogatásra. Az agrártámogatásokat tehát többfelé kellene szétosztani. És mindezt ki finanszírozza?)

Ugyanakkor a mi bizottságunk egyik albizottsága – osztrák és magyar (azaz Magyarországról Inotai András) – viszont azt bizonygatja, hogy a keleti kiterjesztés *gazdasági hozama sokkal nagyobb Nyugat-Európa számára, mint a költsége*. (Nagy beruházási lehetőségek, még mindig jól képzett és olcsó munkaerő, bizonyos nyersanyagok jelenléte. És a gazdasági biztonság elnyerése.)

Meggondolásra készítette a nyugati politikusokat az is, hogy az 1991–92. évi lelkesedés után szembesültek *a közép-kelet-európai térség valóságával, e társadalmak másként-fejlődésével*. Azzal, hogy ez a térség, immáron ezer esztendeje, társadalmi és gazdasági szerkezetét tekintve másként fejlődött, mint Nyugat-Európa. Azaz: az Európai Közösség 6, majd később 12 tagjának „közösségét” ezer év történelmi fejlődési azonosság alapozta meg. És csak az első kelet-európai monitorozások mutattak rá arra az 1990-es évek elején, hogy egyes ágazatokban a közép-kelet-európai térség államai rendkívül felkészületlenek az uniós csatlakozásra. (Mindenekelőtt az agrárgazdaság, a környezetvédelem területén.) És kialakult a félelem Nyugat-Európában attól is, hogy a közép-kelet-európai térségből az unió kiterjesztése esetén óriási munkaerő-bevándorlás indul majd meg, amely növelni fogja a nyugat-európai munkanélküliség arányát.

Belső reform vagy keleti kiterjesztés?

És még valami. A '90-es évek második felében derült ki az, hogy az Európai Unió – mint először a 6-ok, majd most a 12-ek közössége – szervezetét is alaposan át kell alakítani ahhoz, hogy kiterjeszkezhessen az igazgatás a 27 államra. Ki is adták sokan a jelszót: *először az unió belső reformja és csak utána keleti kiterjesztés*. (Mi ehhez gyakran keserűen tettük hozzá: Nyugat-Európában igen kevés az ún. keleti szakember. Sem Brüsszelben, sem a nyugati állami adminisztrációban, sem a nyugat-európai tudományos intézetekben nincs megfelelő számú és tájékozottságú Kelet-szakértő. A korábbi évtizedekben elsősorban a Szovjetunió

érdekelte őket. 1992 után leépítették a Kelet-Európa-intézeteket, mivel nem volt közvetlen napi politikai indíték. És ugyanakkor nem épült ki egy új szempontú Kelet-Európa-kutatás: sem gazdaságban, sem biztonságpolitikában, sem kultúrában, sem történelemben.)

Keresztény kultúrájú Európai Unió

Most Nizza lezárta a vitákat. Schröder fogalmazta meg itt, berlini előadásában: az unió belső reformjának igénye nem hátráltathatja a keleti kiterjesztést. (Sokan féltünk attól, hogy a német, osztrák konzervatívok hagyományos keleti érzékenységét most a kormányra jutott szocialisták és zöldek világpolitikai irányultsága háttérbe fogja szorítani. Féltünk, hogy nem értik meg: mindkettőre szükség van egymás mellett.) J. Fischer előadásában az unió keleti kiterjesztését Európa történelmében a „legnagyobb projekt”-nek nevezi. Prodi mindig is a kiterjesztés sürgetője volt. Most azt magyarázza – ahogy ő mondja: „örömmel” –, hogy Közép- és Kelet-Európa jelenleg a kontinens legdinamikusabb térsége. Vagyis mindenki egyetért a kiterjesztésvita lezárásával. (Ezért is otthon – s ahogy kollégáim mondják, általában Kelet-Európában – igen pozitív a nizzai határozatok fogadtatása. Inotai ugyanúgy, mint az itt lévő szépszámú magyar delegáció, nagyon optimista a 2000. decemberi fejleményeket illetően. A belső válságokról nem beszélnek. De erről majd később.)

Elégedettek az itt lévő kelet-európai államelnökök és külügyminiszterek is. Jellemző, hogy Bartosewski, a lengyel külügyminiszter, akit mint történészt régiről ismerek, lelkes előadásban fejti ki, hogy az Európai Uniónak meg kell állnia a nyugati kereszténység volt határánál, amiből az következik, hogy Törökország esetleges felvételét el kell felejtetni. Ezzel Verheugen, az Európai Bizottság német tagja azonnal vitába száll, ugyanígy rövid felszólalásában Schneider is, Schröder tanácsadója. Ők azt mondják: az iszlám már bent van Európában, tehát teljesen felesleges kulturális alapon elképzelni az unió igazgatási határait és abból kiszorítani az iszlám területeket. (Egyébként magam is Bartosewskihez hasonlóan érveltem, több alkalommal, az elmúlt években.)

A kimaradottak

Nagy a csalódottság a kimaradottak között, mindenekelőtt Ukrajnában. Kucsma államelnök (igazi nagy keleti „gyelegácija”-val vonul fel) panaszolja, hogy Ukrajna véleményét nem kéri ki, amikor az Európai Unió kiterjesztéséről beszélnek. Európa szerinte nemcsak földrajzi fogalom, hanem minden állam idetartozik, amelynek kultúrája európai alapokon áll. Ukrajna ilyen állam és ezért Ukrajna az Európai Unió tagja kíván lenni. Meg is mondja az elvárt sorrendet: Törökország után. (Mellettem Genscher és szomszédja nevetnek és mutogatják nekem a *The Economist* éppen most megjelent cikkét Ukrajnáról. Hm... ez aztán bosszantó, úgy látszik a „gyelegácija”, a kíséret nem olvassa a mértékadó nemzetközi sajtót.) Azt már egyetértéssel fogadják, hogy a jövő EU-s határai ne legyenek olyan szigorúak, mint a schengeni határok. A vízum- és a devizaügyek szabad kezelését kívánják a jó szomszédság nevében.

Egyébként figyelemre méltó, hogy a német politikusok milyen következetesen követelik meg a tagjelölt országoktól a jószomszédi viszony kiépítését Kelet felé. Most folynak a Bertelsmann-díj, Európa nagy politikai díjának odaítélése körül az utolsó viták. Magyarország és Lengyelország, mint az elmúlt 12 év „legjobbjai”, esélyesek a „Transzformáció”-díj elnyerésére. Ellenünk a németek szinte minden alkalommal elmondják a kifogást: nem tudjuk a szomszédainkat európai módon tárgyalóasztalhoz kényszeríteni, nincs kiegyezési stratégiánk a románokkal, szerbekkel, de még a szlovákokkal sem. (A státustörvénnyel kapcsolatos tárgyalási technikánkat minden alkalommal kifogásolják. Én, természetesen, védem a védhetetlent is, mert noha nem magyar színeken versenyzek, de mégiscsak magyar vagyok. Hm... meddig terjedjen ki a nemzeti szolidaritás?)

Magyarország és a kiterjesztés

Megjegyzés a Fórum füzetének margójára: sorsdöntő lesz Magyarországon a 2002. évi választás. De nem azért, amiért politológusaink mondják: hogy ugyanis melyik politikai erő hány évre fogja „bebetonozni magát”. Ez a nemzeti történelem szem-

pontjából másodlagos. Ennél fontosabb: *személy szerint kik fogják vezetni a tárgyalásokat az EU 2004. évi kiterjesztése alkalmából?* Valóban rátermett és megfelelően felkészült, leleményes, okos hölgyek és urak ülnek-e majd a tárgyalóasztalokhoz? Vagy pedig a belső pártpolitikai küzdelmekre felkészített fiatalabb vagy idősebb hölgyek és urak? És ez még nem is csak a jól képzett karrierdiplomaták feladata, hiszen ők csak végrehajtanak, lebonyolítanak. Ez nem egyszerűen „külső”...

De ki tudja majd megfogalmazni a saját érdekeinket úgy, hogy egyidejűleg ismeri, figyelembe veszi a kontinens helyzetét és a nyugat-európaiak túróképességét, ill. elvárásait? Ez a nemzeti történelem szempontjából a nagy kérdés. De hát otthon erről beszélnek a legkevésbé...

IV. Az unió és a nemzetállamok

Mi lesz a nemzetállamok jövője az Európai Unióban? Mire jók a nemzetállamok a 21. században egy integrált igazgatású Európában és egy globalizált világban?

Nemzeti identitás, európai identitás.

Itt, Berlinben – és általában Nizza után – láthatóan azért beszélnek erről sokat, mert Nizza egyesek számára – mint írtam – a „nemzetállami önzés” felülkerekedését jelentette az uniós egységtörekvésekkel szemben. (Erről még külön lesz mondanivalóm, később.) Prodi is hangsúlyozza, hogy a nemzetállamok nélkül nincs európai integráció. Sőt Kučan, a szlovén elnök még azt is megkockáztatja, hogy kijelenti: az uniónak csak a nemzeti államok lehetnek az alapjai. Hiszen – mondja – a polgárok először saját államaik polgárai lesznek és csak másodsorban európai polgárok. *A „nemzet” és a nemzetállam erősebb történelmi kategóriák, mint az „európaiság”.* (Ez azért is érdekes, mert a jelölt országok minden képviselője az európaiság fontosságáról és a maguk nemzetének európaiságáról beszél, hangsúlyozni akarván, hogy mennyire készek az európai integrációra. Kučan más-ként szól. Úgy látszik, nekik nincs szükségük önpropagandára.)

Csak ide, a Naplónak írom: valóban újra kell gondolni a nemzetállamok szerepét. Hozzászólásomban természetesen arról beszélek, hogy európai integráció nincs közép-kelet-európai integráció nélkül, s hogy a tagjelölt országokat még jobban kényszeríteni kellene az egymással való gazdasági, kulturális kapcsolatokra. De valójában én is tudom, hogy a nemzeti identitás bizonyos szinteken a területigazgatási rendszerben is meg kell, hogy maradjon. Ha nincs például nemzeti alapon, nemzeti nyelven folyó igazgatási rendszer és nincs modern anyanyelvi közoktatás, akkor nincs nemzeti anyanyelvű szakmai kultúra, és akkor a kis nemzetek gyermekei alacsonyabb képzettségben nőnek fel, mint a nagy nemzetbe születettek. Az óhajtott „kulturális diverzitás” Európája csak akkor valósulhat meg, ha az igazgatás bizonyos szintjei és az igazgatás bizonyos részterületei a nemzeti tagoltság mentén épülnek ki.

A kis nemzetek jövője?

Különösen a kis nemzetek jövője foglalkoztat. 1991 óta ismételtetem: a kis nemzeti kultúráknak is ki kell dolgozni a maguk európai stratégiáit. A budapesti Európa Intézetet, amely vezetésem alatt áll, és a most létrehozott akadémiai Kisebbségkutató Intézetet e nagy cél szolgálatába fogom állítani. Holland barátaim hányszor jegyezték meg, hogy néhány évtizeddel ezelőtt kissé félreértették a „jövő század regényét” és elgyengítették nemzeti intézményeiket! Én viszont irigységgel nézek rájuk, hogy az elmúlt 30 esztendőben milyen szinten tanult meg a lakosság angolul. Hát igen, újra kell gondolni a nemzeti államok szerepét...

A visegrádi négyek főbb gazdasági mutatói 2000-ben

Ország	GDP	Munka- nélküliség	Infláció	Külkereskedelem (milliárd USD)		
	%			export	import	egyenleg
Csehország	2,9	8,8	3,9	29,0	32,1	-3,1
Szlovákia	2,2	18,6	12,0	11,8	12,7	-0,9
Lengyelország	4,1	15,0	10,1	31,0	48,0	-17,0
Magyarország	5,2	6,4	9,8	28,1	32,0	-3,9

Forrás: Népszabadság 2001. szeptember 8.

Figyelemre méltó, hogy az integrációnak a nemzetállamokon túlmutató igazgatási gondjairól mind a francia Védrine, mind a német Verheugen, Schäuble és Sharping is beszélt. Verheugen elmarasztalja a nemzetállami centralizmust, és a média, a kultúra területén végbemenő kontinentális integráció szükségességét hangsúlyozza. Sharping szerint a nemzetállami kormányok ún. biztonságpolitikai adminisztrációja nem érti a biztonságpolitika modern értelmezését: ami már nem pusztán katonai, hanem ökológiai és szociális biztonság is. Védrine pedig a társadalom mélyén végbemenő demokratikus átalakulási folyamatok fontosságáról beszél.

Az új területigazgatási rendszer

Egy biztos: Nizza a kiterjesztéssel és a Nagy Európa fontosságának kimondásával újra napirendre fogja tűzni a *nemzeti államok* és az *unió* viszonyát. Én persze maximalista vagyok, szerintem újra kell gondolni a '90-es években már kialakított uniós területigazgatási normákat is. Az „ötfokú”, franciák által kialakított

igazgatási rendszer nem biztos, hogy a kontinens minden részén használható lesz. Az biztos, hogy én már abban a hitben fogok meghalni: a legfontosabb identitási egység a család mellett a Gemeinde, a község, s erre épülhetnek rá a régiók (no nem a megyék!), bizonyos szinten a nemzeti közösségek és erre a kontinentális közösség igazgatása...

De mindehhez természetesen – ezt jól látta az unió nagy épületén munkálkodó minden kis építőmester, amilyen, egy a sok ezer közül, én is vagyok – a kiterjesztés előtt elhatározásra kell jutni a szervezet belső reformjáról. Hiszen a 27-ek Európai Uniója nem lehet azonos a 15-ök Európai Uniójával...

V. A jövőendő unió igazgatási rendszere 2004-től

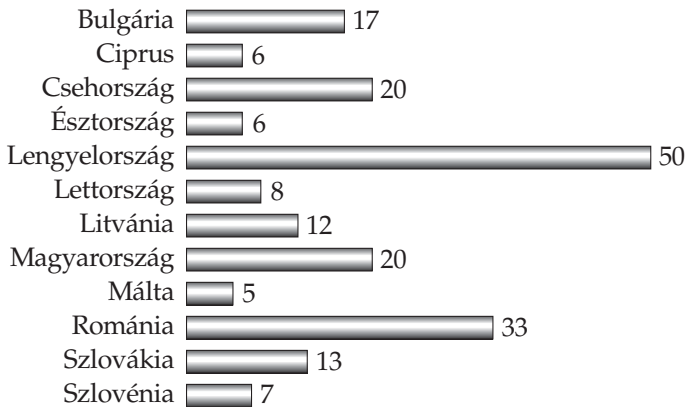
Európai Parlament és kérdőjeleim

Az *Európai Parlament* képviselőinek, akiket 1979 óta közvetlenül választanak, számát most, Nizzában maximálták 732-ben. Mindenki rendben lévőknek tartja, hogy Németország megőrzi vezető pozícióját, és 99 képviselőt választanak területéről. Így kiemelkedik – egyetlen vonatkozásban – a négy nagy közül (Anglia, Franciaország, Olaszország, Németország). A jelölt országok között természetesen Lengyelország lesz a kedvezményezett, területére és lakosságára való tekintettel. Kérdésünk: vajon helyes-e, hogy a peremvidékek államainak ilyen nagy lesz az érdekérvényesítő ereje? (Spanyolország 50, Lengyelország 50, Románia 33 képviselői helyet kap.)

Újabb kérdés: vajon helyes-e, hogy az unió *politikája* ennyire a *pártok politikája* lesz? Nizza most rögzítette az 1979-es alapelvet: az európai népeket az unióban pártok alapján fogják képviselni (Európai Néppárt, Európai Szocialista Párt, Liberális Demokraták, Zöldek stb.). Vajon helyes-e, hogy Nizza úgy szabályozta a politikai pártok működését (pénzügyeit is), hogy azok lényegében a 150 éves európai pártrendszert éltetik tovább? Helyes-e a 21. századra ennyire *ideológiai kiindulású* pártpolitikai tagolást tovább éltetni? Hiszen véleményünk szerint az európai politikai elit színvonalosulásának egyik oka éppen az, hogy fiatal koruktól függetlenül pártbürokraták kezébe adja a közösség vezetését. Nem egyének emelkednek ki, hanem pártok. A választók mind kevésbé vannak személyes kapcsolatban képviselőikkel. S parlamenti képviselők mindinkább pártkatonák, és egyre kevésbé „népképviselők”...

És hova tűnik az általunk megálmódott *identitáspluralizmus*? Az, hogy a 21. századi európai polgár ne csak a pártpolitikai identitást, de a szociális, etnikai, családi, sőt egyéb – korosztály szerinti, mentális alapú stb. – identitását is szabadon élje ki? S hogy a társadalom képviseleti rendszere a mainál jobban kövesse ezt az identitáspluralizmust. Hol lesznek a civil szervezetek, az elképzelt autonómiák fórumai az európai érdekérvényesítési rendszerben? Érdekes, hogy

A képviselői helyek megoszlása az Európai Parlamentben a tagjelölt országok között

Forrás: Ki kicsoda az Európai Unióban? Európai Bizottság, 2001.

a civil szervezetek fontosságáról, s arról, hogy kormányzati-igazgatási eszközökkel nem lehet minden új típusú feszültséget feloldani – egyedül az osztrák kancellár, W. Schüssel hozzászólásában hallani. Szerinte az új társadalmi veszélyek: drog, bűnözés csakis „civil válságkezeléssel” gyűrhetőek le. Sőt, őszerinte a helyi katasztrófák (katonai, etnikai vagy természeti csapások utáni helyzetkezelés, járványok, szociális katasztrófák utáni állapot) megszüntetésére „civil csapatok”-at kell az uniónak küldenie a különböző térségekbe. Ezek hatékonyabbak, mint a katonák vagy a bürokraták.

Én így látom: folytatjuk az európai hagyomány tönkretételét: *közélet helyett csak pártéleti keretekben* fogunk közösségi életet élni? Nyugati kollégáim ezt természetesnek veszik, én egyáltalán nem. Sőt, Prodi előadásában arról beszélt, hogy a pártpolitikának a jelenleginél nagyobb szerepet kell kapnia a közös Európa kialakításában, mivel a pártkeretek áthidalják majd a nemzetállamok közötti szakadékokat, és visszaszorítják a nemzetállami széttagoaltságot. Szerintem jó érv, de a nemzetállami széttagoaltság meghaladásának nem biztos, hogy ez az egyedül járható útja. (Jellemző eset az Európa-politika pártpolitikává alakulására: Weidenfeld, amikor üdvözli Prodit és Schrödert, egy rejtélyes mosollyal kísért megjegyzést tesz arról, hogy Schröder német kancellár és Prodi, az Európai Bizottság elnöke milyen „egyetértésben” beszélnek, és ez milyen „barátivá teszi a légkört”-t. Mindenki érzi, hogy ez finom célzás arra: mindkét politikus „szocialista”. Genscher mellettem felnevet és bólogat, kissé gúnyosan. Én örülök, és úgy értelmezem a megjegyzést: a mindig is az EU-kiterjesztés mellett álló Prodi mellé felzárkózik az eddig a kiterjesztést vonakodva elfogadó Schröder... Hm...)

Az Európai Unió Tanácsa

Az Európai Unió Tanácsa jövődöbéli sorsáról szólva, a nizzai kormányközi konferenciát mindenki másként értékeli. Akik otthon vannak az unió szervezeteinek napi működtetésében, el vannak keseredve. Úgy értékelik (Prodi, Schröder előadásai is), hogy a nemzetállami önzés teljesen elszabadult. A franciák, az angolok, a belgák és hollandok nemzetállami pozícióharcait nevén is nevezik. Joschka Fischer, mint mindig, most is optimista. Én úgy látom: akaratlanul is az „angol modell” (amennyiben lehet erről beszélni) és csak a nemzetállami érdekképvi-
selet bizonyul reálisnak.

Az Európai Unió Tanácsa hozza a döntéseket a közös kül-, biztonság-, szociális és gazdasági politikában. Tehát a kontinens jövőjét illetően a legfontosabb szervezet, ahol a tagállamok kormányai képviseltetik magukat.

Az Európai Unió Tanácsa cselekvőképességét már eddig is sokan megkérdőjelezték, mert *egyhangú döntésre* volt szükség a legfontosabb kérdésekben, azaz a tagállamok könnyen megvétőzhették a tervezett intézkedéseket (külügy, biztonságpolitika, pénzügy, szociális kérdések). Én emlékeztetek az unió előtörténetének '60-as évekbéli válságára, amikor de Gaulle megtorpedózta a közösség működését azzal, hogy szinte minden kérdésben egyhangú szavazást kért. – Most, Nizzában csökkentették az egyhangú döntést kívánó kérdések körét. De a szakemberek azt mondják: még így is túl sok az egyhangúan eldöntendő kérdéskör, mert a 27 tagállam képviselői között szinte lehetetlen lesz egyhangú határozatot hozni.

És a *minősített többségi szavazás* az Európai Unió Tanácsában (az unió belső ügyeiben is) sok komplikációt hozott magával eddig is. (Sok történet kering e rendszer várható működésképtelenségéről. Egy-egy tagállam ugyanis, lakosainak száma szerint, különböző mennyiségű szavazattal rendelkezik: például

Az Európai Unió Tanácsa szavazatainak újrasúlyozása

Ország	Szavazati súly		Lakosság (millió fő)	Ország	Szavazati súly		Lakosság (millió fő)
	régi	új			régi	új	
Németország	10	29	82	Portugália	5	12	9,9
Nagy-Britannia	10	29	59,2	Svédország	4	10	8,8
Franciaország	10	29	58,9	Ausztria	4	10	8
Olaszország	10	29	57,6	Dánia	3	7	5,3
Spanyolország	8	27	39,3	Finnország	3	7	5,1
Hollandia	5	13	15,7	Írország	3	7	3,7
Görögország	5	12	10,5	Luxemburg	2	4	0,4
Belgium	5	12	10,2	Összesen	87	237	374,6

A tagjelölt országokat a csatlakozásukat követően megillető szavazati súlyok és a lakosságuk

Ország	Szavazati súly	Lakosság (millió fő)	Ország	Szavazati súly	Lakosság (millió fő)
Lengyelország	27	38,7	Litvánia	4	3,7
Románia	14	22,5	Lettország	4	2,4
Csehország	12	10,3	Szlovénia	4	2,0
Magyarország	12	10,1	Észtország	4	1,4
Bulgária	10	8,2	Ciprus	4	0,8
Szlovákia	7	5,4	Málta	3	0,4

Forrás: A Nizzai Szerződés. EU Tények sorozat. Európai Tájékoztatási Központ, 2001.

Anglia, Franciaország, Németország, Olaszország 10-10, a legkisebbek 2-2 szavazattal. 62 szavazat szükséges a többséghez, vagyis 71%.) Most – 2004-től – megállapították a 27-ek Európájának tanácsi szavazatszámát, ez: 342. Anglia, Franciaország, Németország és Olaszország 29-29-et, Spanyolország, Lengyelország 27-et kapott, mi, Magyarország 12-t, a legkisebbek – Luxemburg, Ciprus, Észtország, Szlovénia – 4-4-et. Ebben a rendszerben viszont a 71%-os többség szinte elérhetetlen. És a minősített többséghez szükséges, hogy ez a többség lefedje az Európai Unió lakosságának 62%-át. Vagyis a szavazatok 71%-a olyan országokból kell, hogy kikerüljön, akik összességükben az európai lakosság 62%-át fedik le! Ez, számításaink szerint azt jelenti, hogy a frissen csatlakozó peremvidék ismét fölébe kerülhet az unió központi területén fekvő államoknak, amelyek a közös kiadások nagy részét fogják fedezni. Másrészt megszűnik Németország kiemelt szerepe, amely az Európai Parlamentben még megmaradt.

A „megerősített együttműködés” intézményének átalakítása kis optimizmussal tölt el bennünket. Ez azt jelenti, hogy a tagállamok nem mindenre kiterjedő kezdeményezéseket tehetnek. De eddig ez a forma a szakértők szerint azért nem működött, mert túlságosan szigorúak voltak a feltételek, bármelyik tagállamnak vétőjoga lehetett azon együttműködésekkel kapcsolatban, amelyeket nélküle kezdeményeztek. Nizzában eltörölték a tagállamok vétőjogát, 8 tagállam elegendő egy ilyen „szorosabb együttműködés”-hez és kiterjesztették az együttműködés lehetőségeit még a kül- és biztonságpolitikára is.

Európai Bizottság

Az „európai kormány” – ahogy mi nevezzük a brüsszeli bizottságot – a legfontosabb szervezet, hiszen az állandóan működő európai bürokráciának a vezetője. A 27-ek Európája itt is alapvető változásokat hoz majd, és ezek a változások szintén a „gyengéknek” fognak kedvezni. Eddig ugyanis az Európai Bizottságba

A gazdasági szerkezet főbb mutatói 1998-ban Magyarországon

Népesség (átlagos)	Ezer fő	10 114
Az egy főre jutó hazai termék	vásárlóerő-paritáson	9 800
	az EU-átlag százalékában	49
A mezőgazdaság részesedése	a bruttó hozzáadott érték százalékában	5,9
	a foglalkoztatottak százalékában	7,5
Bruttó állóeszköz-felhalmozás	a GDP százalékában	22,2
Bruttó adósság	a GDP százalékában	47
Áruk és szolgáltatások exportja	a GDP százalékában	55
A közvetlen külföldi beruházások állománya	milliárd euró	14,1
	euró/fő	1 395
<i>Forrás: Az Európai Bizottság éves jelentése, 1999.</i>		

a 4 legnagyobb tagállam 2-2 tagot, a többiek 1-1 tagot küldtek. Most, azaz 2004-től tagállamonként 1-1 főt lehet küldeni, tehát az Európa-kormánynek 27 tagja lesz. Mindnyájunkat riaszt egy ilyen érdekérvényesítéshez szokott nemzetállami adminisztráció 27 képviselőjének együttese. Sovány vigasz, hogy a bizottság elnökének az erejét Nizza növelte.

VI. Európai integráció és globalizáció

De figyeljünk csak: a kontinentális integrációval párhuzamosan világméretű integráció is zajlik. Elsősorban a gazdaságban (ez már a 17. század óta zajlik), azután a kultúrában (ez már a 19. század óta tör magának utat) és végül a politikában (ez a II. világháború óta fejlődött így).

Az USA és Európa

Az európai integráció felgyorsulásának történelméről a II. világháború után, azt hiszem, már korábban írtam. Mindenesetre a szovjet rendszer összeomlásával – ahogy J. Fischer mondja – „megváltozott a világ”. Újra kell gondolni mindenekelőtt az Európai Unió és az Egyesült Államok viszonyát. A francia Védrine kezdi, amikor arról beszél, hogy az USA-nak egyenlő partnerként kell kezelnie az Európai Uniót. Kissinger, mint vitavezető, azonnal replikázik: az USA új adminisztrációját (ne feledjem, majd amikor olvasom a Naplót, az új Bush-adminisztráció első hónapjaiban vagyunk) elég jól ismeri és biztosíthat mindenkit arról, hogy az USA új adminisztrációja Európa-párti és az unió kiterjesztését várja. Csak jó volna, ha az európaiak valami egységes szervezetet alakítanának ki, hogy például az amerikai külügyminiszter tudja, kit hívjon fel telefonon, ha Európáról van szó. Schröder, a következő előadó, „kibeszél” a leírt szövegből és válaszol

Kissingernek: nem kell félni az amerikaiaknak, van összhang Európában: ha az USA külügyminisztere például őt vagy Prodit felhívna, ő azt mondaná neki, 2 óra múlva visszahívja, de közben beszél Prodival. Vagyis az Európai Unióban teljes az összhang. (Genscher ravasz módon nevet mellettem, én megjegyzem szomszédomhoz: ez azt is jelenti, hogy Prodi ne tegyen semmit a németek megkérdése nélkül.)

Az Amerika–Európa viszonyról azután Kissinger másnap, szombaton rövid előadást rögtönöz. Ismét elmondja, hogy az új adminisztráció Európa-barát, de hozzáteszi: a liberális Clinton-adminisztráció is sok eredményt ért el, amely ma még nem látszik, például az emberi jogok érvényesítésének területén. Fontos, hogy az új generáció megértse az euroatlanti szövetség fontosságát. Az Egyesült Államokat ebben a jó viszonyban három szempont érdekli: a *biztonság*, a *közös fellépés koordinációja* és a *szociális feszültségek globális feloldása*. (Tesz egy rá jellemző vicces megjegyzést a szintén örökké mókázó Solanához: milyen kár, hogy a NATO elvesztette Solanát, aki Európa kedvéért otthagya az euroatlanti szövetséget, vagyis a NATO-főtitkári pozíciót felcserélte az Európai Unió Tanácsának főtitkárságával, aki az Európai Unióban a közös kül- és biztonságpolitika érvényesítője.)

Az unió külpolitikája

Mindenki érzi, hogy – részben a millenniumi médiapropaganda is ebbe az irányba nyom bennünket – az egész világ jövőjéről kell gondolkodni, nem csak Európáról. Solana ismét remekel, meghatározza az unió jövőjéről világpolitikájának négy összetevőjét: 1. az Európai Unió országainak érdekeit kell képviselni, 2. meg kell találni a jó viszonyt a nagyhatalmakkal, mindenképp az USA-val, Oroszországgal, Kínával, 3. eredményesen kell fellépni nemzetközi szervezetekben, például az Egyesült Nemzetek Szervezetében és 4. az általános emberi értékek érvényesítését kell segíteni, az emberi jogokat, köztük a kisebbségi jogokat.

„Clash” vagy „cooperation”

Ezek után már levonhatjuk a következtetést: Nizza számtalan belső európai nemzetállami konfliktust hozott a felszínre, nemcsak a nemzetállami érdekek közötti konfliktust, de a 20. század ellentéteit is az igazgatási bürokrácia és az „igazgatók” között, valamint a világ kultúráinak találkozásáról. Amely találkozások, reméljük, hogy nem Huntington jóslata szerint, az összeütközések irányába fognak menni, hanem a civilizációk egymáshoz simulása irányába. A „clash” helyett a „cooperation” irányába. Nizza egy lépés abba az irányba, hogy a zsidó–keresztény gyökerű európai civilizáció erősítse az összetartozás tudatát, és azt, hogy az egész európai civilizációt kell elhelyezni, immáron, a világ civilizációinak közösségében.